

Samuel Bowles ve Herbert Gintis'in Eğitim Ekonomisi Bağlamındaki Görüşleri ve *Schooling in Capitalist America*

Muharrem Demirdiş¹

Samuel Bowles (1939), Yale Üniversitesinde iktisat öğrenimi görmüş, ardından yine aynı üniversitede ve alanda yüksek lisans yapmıştır. Doktorasına Harvard Üniversitesinde devam eden Bowles, 1960-1962 yılları arasında Kuzey Nijerya Hükümeti'ne eğitim danışmanlığı yapmıştır. Bowles, Siena Üniversitesinde iktisat dersleri vermekte, Santa Fe Enstitüsünde Davranış Bilimleri Programında yine profesör ve yönetici olarak görev yapmaktadır. İktisat ve özellikle mikro-iktisat, eğitim, eşitsizlikler ile ekonomi arasındaki ilişki, sosyal psikoloji yazarın başlıca çalışma alanlarıdır.

Herbert Gintis (1940), Pennsylvania Üniversitesinde matematik eğitimi aldıktan sonra Harvard Üniversitesinde matematik alanında yüksek lisans ve iktisat alanında doktora yapmıştır. Gintis, Bowles gibi Santa Fe Enstitüsünde ve Siena Üniversitesinde misafir öğretim üyesi olarak dersler vermektedir. İktisat, davranış bilimleri, eğitim ve eşitsizlikler, sosyo-biyoloji ve evrim yazarın öne çıkan çalışma alanlarıdır.

Giriş

Samuel Bowles ve Herbert Gintis iktisat alanından isimler olsalar da eğitim iktisadı (ekonomisi) alanında yapmış oldukları eleştirel çalışmalarla öne çıkan iki isimdir. İkisinin çalışmaları eğitim alanında yaşanan eşitsizliklerin Amerika Birleşik Devletleri özelindeki tasviri gibi görünse de bu çalışmalar diğer kapitalist ülkelerde eğitim bağlamında/ alanında yaşanan ve eğitimle yeniden üretilen eşitsizlikler ile ilgili de fikir yürütmemize ve değerlendirmeler yapabilmemize olanak sağlamıştır/ sağlamaktadır. 1976'da yayımladıkları *Schooling in Capitalist America. Educational Reforms and the Contradictions of the Economic Life (Kapitalist Amerika'da Eğitim: Eğitim Reformları ve Ekonomik Yaşamın Çelişkileri)* isimli çalışmalarıyla dikkat çeken Bowles ve Gintis, daha sonraki çalışmalarında da insanların sosyo-ekonomik koşullarının onların almış oldukları eğitimlerde (okul türü, süresi, öğretim programları vb.) ve sonrasındaki kazançlarında etkili olduklarını söyleyerek eğitimle gerçekleştirilecek tabakalar-sınıflar arasındaki geçişliliklerin gerçek dışı olduklarını iddia etmiş, bu noktada da T. W. Shultz, Gary Becker, Edward F. Denison, George Psacharopoulos ve Maureen Woodhall gibi isimlerin *insan sermayesi kuramı* (beşeri sermaye, neoklasik iktisat kuramı) bağlamında dile getirdikleri eğitimin ekonomik açıdan sağlayabileceği "bireysel ve toplumsal getiriler" yönlü savı tartışmaya açmışlardır. Kişilerin gelirlerinde eğitimlerinin değil onların ailelerinin sosyo-ekonomik düzeylerinin/sosyal tabakalarının/sınıflarının daha etkili olduğunu söyleyen Bowles ve Gintis, ABD'de siyah, yerli, Afro-Amerikan olmanın ve cinsiyetin de kişilerin sosyo-ekonomik statülerinde, almış oldukları eğitimin niteliğinde ve sonrasındaki gelirlerinde belirleyici olduklarını iddia etmiş, sınıfsal analizlerini kültürel alana doğru genişletmişlerdir. İkisinin demokrasi konusuna yaklaşımları da benzerdir. Onlar değerlendirmelerini ekonomik/iktisadi alandan temel insan haklarına doğru, cinsel, sosyal, kültürel alanları da içerecek şekilde genişleterek demokrasiyi¹, kapitalizme karşı ve ondan sonra, mücadele edilerek kazanılacak bir alan, mevzi olarak tanımlamış, ele almışlardır. Bowles ve Gintis, sınıfsal koşulların kişilerin hayatlarında belirleyici olduğunu ve

¹Bowles ve Gintis, bu çalışmada kullanılan metinlerinde de gördüğü gibi demokrasi sözcüğünü ABD'deki "liberal demokratik kapitalizm" iddiasından farklı olarak sosyalizm ile aynı anlama gelebilecek şekilde kullanmakta, *Demokrasi ve Kapitalizm* adlı çalışmalarında ise "post-liberal demokrasi" sözcüğünü tercih etmektedirler. "Post-liberal demokrasi" ifadesini, ekonomik liberalizmden sonraki, yani kapitalizm sonrasındaki demokrasi anlamında kullanmakta, lakin yine sosyalizm başlığı altında dile getirilebilecek çözümler sunmaktadırlar. Bowles ve Gintis, *Schooling in Capitalist America. Educational Reforms and the Contradictions of the Economic Life* adlı çalışmalarında da zaman zaman demokrasi zaman zaman sosyalizm sözcüklerini tercih etmiş ve kelimeleri aynı anlama gelebilecek şekilde kullanmışlardır.

karşı mücadelede önemli olduğunu belirtmekle birlikte temel yurttaşlık haklarının da mücadele açısından önemli başlangıç noktaları olduklarını ifade etmişlerdir.

Bu çalışmada önce Bowles ve Gintis tanıtılmış, Bowles ve Gintis'in demokrasi ve kapitalizm hakkındaki görüşlerine yer verilmiş, sonrasında da eğitim ve eğitim ekonomisi noktasındaki düşünceleri ve çözüm önerileri, çeşitli yaklaşım ve eleştirilerle birlikte ele alınmıştır.

Samuel Bowles ve Herbert Gintis: Çalışma Alanları, Siyasal Tahayyülleri

1939'da doğan New Haven'da Samuel Bowles, Yale Üniversitesinde iktisat öğrenimi görmüş, ardından yine aynı üniversitede ve alanda yüksek lisans yapmıştır. Doktorasına Harvard Üniversitesinde devam eden Bowles, 1960-1962 yılları arasında Kuzey Nijerya Hükümeti'ne eğitim danışmanlığı yapmış, 1966'da da Yunanistan Hükümeti'ne kalkınma konusunda danışmanlık yapan bir ekibin içerisinde yer almıştır. 1974'e kadar Harvard Üniversitesinde iktisat dersleri vermiş, 1974'ten sonra Massachusetts Üniversitesine geçmiş ve iktisat profesörü olarak çalışmalarını sürdürmüştür. Bowles, Siena Üniversitesinde iktisat dersleri vermekte, Santa Fe Enstitüsünde Davranış Bilimleri Programında yine profesör ve yönetici olarak görev yapmaktadır. İktisat ve özellikle mikro-iktisat, eğitim, eşitsizlikler ile ekonomi arasındaki ilişki, sosyal psikoloji yazarın başlıca çalışma alanlarıdır. Bowles'ın *Planning Educational Systems for Economic Growth* (1969), David Kendrick ile yazdığı *Notes and Problems in Microeconomic Theory* (1970), *Microeconomics: Behavior, Institutions, and Evolution* (2006), *The Moral Economy: Why Good Incentives Are No Substitute for Good Citizens* (2016) gibi çalışmaları mevcuttur.

Herbert Gintis, 1940'ta Philadelphia'da doğmuş, Pennsylvania Üniversitesinde matematik eğitimi aldıktan sonra Harvard Üniversitesinde matematik alanında yüksek lisans ve iktisat alanında doktora yapmıştır. 1974'e kadar Harvard Üniversitesinde iktisat dersleri veren Gintis, 1974'ten sonra da Massachusetts Üniversitesinde iktisat profesörü olarak çalışmalarını sürdürmüştür. Gintis, Bowles gibi Santa Fe Enstitüsünde ve Siena Üniversitesinde misafir öğretim üyesi olarak dersler vermektedir. İktisat, davranış bilimleri, eğitim ve eşitsizlikler, sosyo-biyoloji ve evrim yazarın öne çıkan çalışma alanlarıdır. Gintis'in *A Reassessment of the Effect of Family and Schooling in America* (1972), *The Bounds of Reason: Game Theory and the Unification of the Behavioral Sciences* (2005), *Individuality and Entanglement: The Moral and Material Bases of Social Life* (2016) yazarın önemli kitaplarıdır.

Schooling in Capitalist America: Educational Reforms and the Contradictions of Economic Life (1976/2011)², *Democracy and*

²Bu çalışmada, *Schooling in Capitalist America* isimli kitabın 2011 yılındaki baskısı kullanılmıştır. Lakin, kitabın 1976'da yayımlanması önemli bulunduğundan, kaynak gösteriminde "*Schooling in Capitalist America* (1976/2011); Bowles ve Gintis (1976/2011)" şeklindeki kullanımlar tercih edilmiştir.

Capitalism. Property, Community and the Contradictions of Modern Social Thought (1986/1996)³, *Recasting Egalitarianism: New Rules for Communities, States, and Markets* (1998), *A Cooperative Species: Human Reciprocity and Its Evolution* (2011) Bowles ve Gintis'in birlikte yazdıkları kitaplardır. Bunların dışında *Foundations of Human Sociality: Economic Experiments and Ethnographic Evidence from Fifteen Small-Scale Societies* (2004), *Unequal Chances: Family Background and Economic Success* (2005), *Moral Sentiments and Material Interests: The Foundations of Cooperation in Economic Life* (2005) Bowles ve Gintis'in, farklı isimlerle birlikte hazırladıkları ve editörü oldukları ortak kitap çalışmalarıdır (Bowles ve Gintis, 1996, 2011).

İktisat/ekonomi alanında disiplinlerarası çalışmalar yapan, iktisad/ekonomiyi toplumsal, tarihsel ve siyasal alanlarla ilişkileri bağlamında ele alan Bowles ve Gintis Marksizmden etkilenmiş, çalışmalarındaki "demokrasi" ve "post-liberal demokrasi" ifadelerini ise sosyalizmle ilişkilendirilebilecek bir bağlamda kullanmışlardır. Bowles ve Gintis'in metinlerindeki siyasal tahayyül ikilinin metinlerinde ağırlıkla dile getirdikleri gibi "demokrasi", *Demokrasi ve Kapitalizm* başlıklı çalışmalarındaki haliyle "demokrasi" ve "post-liberal demokrasi", *Schooling in Capitalist America*'da da "demokrasi" ve "sosyalizm"dir. Liberal kapitalist demokrasilerdeki çelişkilere dikkat çeken, bu sistemlerde sermaye sahipleri ve küçük bir azınlık için var olan demokrasilerin gerçek dışılığına, zaten olamayacağına vurgu yapan Bowles ve Gintis için demokratik ve eşitlikçi bir toplum, yurttaş haklarının toplumun tüm alanlarına yayıldığı, ekonomik/ kolektif hak ve hak arama biçimlerinin özgür bir şekilde var olduğu, mülkiyetin toplumun tüm kesimleri arasında adil bir biçimde yeniden bölüşüldüğü bir toplumdur (Bowles ve Gintis, 1982; Bowles ve Gintis, 1986/1996; Bowles ve Gintis, 1976/2011). Kapitalizm sonrası toplum olarak ele aldıkları post-liberal demokratik toplumun azınlıkların (dinsel, dilsel, etnik vb.), kadınların ve işçilerin kolektif mücadeleleriyle kurulabileceğine dikkat çeken Bowles ve Gintis (1982; 1986/1996) için post-liberal demokrasi, örneğin renkli ırktan insanların saygı gördükleri, işçilerin sendika kurma ve örgütlenme özgürlüklerinin olduğu, eşcinsellerin kimliklerini özgürce yaşayabildikleri, radikal demokratik eylemi mümkün kılan dayanışma mekanizmalarının geliştiği bir sistemdir.

Sandbrook (2014), Bowles ve Gintis'in, Karl Polanyi'nin ekonomi ve demokrasi konusundaki görüşlerinden, Marksizm yorumlarından etkilendiklerini, *Demokrasi ve Kapitalizm* isimli çalışmalarının da Polanyian bir perspektifle yazıldığını iddia etmektedir. Sandbrook'a (2014) göre Bowles ve Gintis *Demokrasi ve Kapitalizm* isimli çalışmalarında Polanyian bir perspektifle liberalist/kapitalist rejimlerdeki liberalizm⁴ ve

³Kitap, Türkçeye *Demokrasi ve Kapitalizm* olarak 1996'da çevrilmiştir ve bu çalışmada Türkçesinden faydalanılmıştır. Böyle olmakla birlikte çalışmanın yayın yılı önemli bulunduğu için, kaynak gösterilirken "*Democracy and Capitalism* (1986/1996); Bowles ve Gintis (1986/1996)" şeklindeki kullanımlar tercih edilmiştir.

⁴ Bowles ve Gintis'in *Demokrasi ve Kapitalizm* isimli çalışmasında liberalizm,

demokrasi arasındaki gerilime, çelişkilere odaklanmış, hem Ortodoks Marksizmi hem de liberalizmi eleştirmiş ve de tarihi sadece sınıf mücadelelerinin tarihi olarak görmemiştir. Bowles ve Gintis'in post-demokratik liberalizm noktasındaki demokrasi tahlilleri ile Polanyi'nin modern toplumlardaki demokrasi konusundaki düşünceleri de birbirine benzemektedir (Sandbrook, 2014).

Karl Polanyi'ye daha yakından bakıldığında ise şu bilgilerle karşılaşılmaktadır: Polanyi Macar bilim insanlarından, iktisatçılarından. Sermaye ve sınıf kavramları yerine piyasalara vurgu yaptığı için geleneksel bir Marksist olarak değerlendirilmemiş, piyasa ekonomilerini eleştirmiş ve kapitalizme karşı çıkmıştır (Akan, 2016). Polanyi'ye göre piyasa bir illüzyondur. Bireylerin piyasadaki satın alma, seçme süreçleri özgürlük olarak sunulmakta, bireylerin piyasadaki istediklerini seçebilmeleri iyi bir kamu hizmeti olarak algılanmaktadır. Polanyi'ye göre piyasalaşma, insanlığın yıkımına yol açmaktadır. Polanyi, iktisatta özselciliğin kurucusu olarak bilinir. Özselcilik, iktisat bilimi içinde insanın doğal ve sosyal çevresiyle, iktisadın kendisinin de sosyo-kültürel dinamiklerle birlikte ele alınmasıdır (Akan, 2016). Polanyi, günümüz iktisadının dayandığı sadece ekonomik çıkarları doğrultusunda hareket ettiği söylenen "rasyonel insan" iddiasına, piyasa ekonomisinden başka iktisadi pratik kabul etmeyen ana akım iktisat teorisine karşı çıkmıştır⁵ (Polanyi, 2003). Sandbrook'un (2014) ifade ettikleri ile birlikte, Bowles ve Gintis'in *Demokrasi ve Kapitalizm* çalışmalarından başka diğer çalışmalarında da rasyonel insan düşüncesine karşı çıkmaları, iktisat/ekonomi çalışmalarını diğer sosyal bilimlerle ilişki içinde gerçekleştirmeleri ve liberal piyasalardaki demokrasi illüzyonuna odaklanmaları, demokrasi ve kapitalizm arasındaki çelişkileri dile getirmeleri, onların Polanyi'nin düşüncelerinden etkilendikleri noktasındaki iddiayı güçlendirir niteliktedir.

Bowles ve Gintis, *Demokrasi ve Kapitalizm* (1986/1996) adlı çalışmalarında, demokrasiyi ekonomik yapıyla ilişkili olarak ele almış ve demokrasi ile kapitalizmin bir arada olamayacağını vurgulamışlardır; onlara göre bu bir yanılsamadır, çelişkidir. Çünkü kapitalizm/liberalizm, mülkiyet hakları temelinde ekonomik ayrıcalıkların korunmasını talep ederken; demokrasi, kişilerin ve toplumun haklarını öne çıkartmakta, küçük bir azınlığın ayrıcalığını değil, eşitliği ve yöneticilerin hesap verebilirliğini savunmaktadır. Liberal demokratik kapitalizm, bir taraftan sivil özgürlükleri, örgütlenme özgürlüğünü ve seçme seçilme hakkını genişlettiğini iddia ederken bu konuda mülkiyet sahibi küçük bir azınlığı yetkilendirdiği için aslında çelişkili bir sistemdir (Bowles ve Gintis, 1986/1996; 1976/2011). Bowles ve Gintis'e (1982; 1986/1996) göre kapitalizm mülkiyet ve üretim ilişkileri ile azınlığın çıkarları noktasında

ekonomik bağlamıyla ele alınmış ve kapitalizmle eş anlamlı kullanılmıştır. ⁵ Polanyi, *Büyük Dönüşüm* adlı çalışmasında Eski Çağ ve Orta Çağ'daki iktisadi yapıyı incelemiş, söz konusu toplumlarda piyasa sisteminin görülmediğini belirtmiş ve ana akım iktisattaki insanın ekonomik çıkarlarına göre davrandığı yönü iddiayı, rasyonel insan iddiasını, Eski ve Orta Çağ toplumlarının davranış biçimlerini inceleyerek reddetmiştir (Polanyi, 2003).

hareket ederken, toplumsal alandaki özgürlük ve demokrasi vaatlerini üretim araçlarının sahiplerine sunmakta, bu durumda özgürlük ise piyasa mekanizmaları/ ilişkileri içinde basitçe seçme özgürlüğüne indirgenerek toplumsal bağlamını yitirmektedir.

Bowles ve Gintis (1986/1996), post-liberal demokrasiyi yeni bir toplumsal düzene giden *süreç* olarak da tanımlamıştır. Bowles ve Gintis'e (1982; 1986/ 1996) göre kapitalizm özel mülkiyet ve temellük etme üzerine kuruludur, politik ve kültürel alanlar başta olmak üzere tüm diğer alanları biçimlendirmektedir. Demokratik bir yapıda ekonomi de dahil hiçbir alan demokratik değerlerden, sorumluluklardan kaçınılarak ele alınamazken kapitalist bir sistemde, örneğin insanların geçim kaynaklarının başkalarının elinde oluşu, insanları o kişilere bağımlı kılmakta ve üretim araçlarının sahipleri, o kişilerin yaşamlarını ve geçim kaynaklarını denetleyebilmektedir. Yani ekonomik bağımlılık, demokrasiyi yok etmektedir; bağımlılık, özgürlüğün ve halk egemenliğinin de antitezidir. Liberal demokratik kapitalist toplumlarda düşünce ve örgütlenme özgürlüğü, politik-kültürel-dinsel farklılıkların ifade edilebilmesi, kişinin kendi bedenini denetleme ve tercih ettiği ruhsal, estetik ve cinsel kimliklerle var olabilmesi gibi başlıklar altında sınıflandırılabilir özgürlükler sınırlanmakta, özgürlükleri sınırlayan ve demokratik sorumluluklar taşımayan otoriteler, güçlerini ulus devletlerden, patriyarkadan, fabrikalardan, okullardan, ordudan ve şirketlerden almaktadır. Bu kurumlarda demokratik olan hiçbir özellik yoktur, bu kurumlar insanların toplumsal kimlikleri üzerinde *tekeller* kadar etkilidirler ve insanları ırklarına, sınıflarına, cinsiyetlerine vb. göre çeşitli ayrımlara tabi tutmaktadırlar. Oysaki insanlar arasında farklılıkların çoğalması, farklılıklarla birlikte yaşama veya bunun ihtimali halk egemenliğinin de güç kazanmasını sağlayacaktır. Halk egemenliğinin güç kazanmasının ekonominin demokratikleşmesine, ekonomik eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasına, öğrenme süreçlerinin demokratikleşmesine ve yeni kamusal özgürlük mekanlarının artırılmasına da katkısı olacaktır. Bunların dışında iş yeri demokrasisi de önemlidir ve iş yeri demokrasisi, ekonomik planlamanın demokratikleştirilmesi demokrasinin gereğidir, demokratik katılımı artıracaktır (Bowles ve Gintis, 1986/ 1996).

Bowles ve Gintis'e (1986/1996) göre günümüzde sınıf tahakkümünü ve sömürsünü ilke olarak diğerlerinden ayrı, üstün görmek için de bir sebep yoktur. Çünkü bir yerde "sınıf" önemli olurken başka bir yerde cinsiyet ve ırk ayrımcılığı ya da devlet baskısı daha öne çıkabilmektedir. Ancak Bowles ve Gintis (1986/1996) için bu söylem "sınıf önemsizdir" anlamına gelmemektedir, sınıf mücadelesi tabii ki çok önemlidir; bu söylem sadece sınıfın her şeyden önce gelmesine teorik bir emir gözüyle bakılamayacağını ifade etmek anlamına gelmektedir. Sınıf çok önemlidir, çünkü sınıf temelli çözümlerlerin ihmalı, işyerlerindeki sınıf çatışmalarını göz ardı etmek, kapitalizmin nasıl çalıştığını, nasıl evrildiğini ve nasıl yerinden edileceğini anlamamak anlamlarına gelecektir (Bowles ve Gintis, 1986/ 1996).

Bowles ve Gintis, ekonominin insanların ve toplumların yaşamlarındaki

en belirleyici ögelerden biri olduğunu ve ekonomi ile toplumsal hayatın, toplumsal hayatın içindeki kurumların/alanların ilişkili olduğunu iddia etmektedir. Bowles ve Gintis'e (1976/2011) göre demokrasi de ekonomik yapıya bağlıdır ve ekonominin de demokratikleştirilmesi gerekmektedir. Bowles ve Gintis, eğitim konusuna da -Marksizm ile ilişkilerinin bir sonucu olarak- alt yapı üst yapı ilişkileri bağlamında yaklaşmış, eğitim ile ilgili yaptıkları değerlendirmelerde ve eğitsel süreçlerde ekonominin belirleyici olduğunun altını çizdikten sonra (Cole, 2008; Anyon, 2011; Sayılan, 2021), çözüm önerileri olarak demokratik ve sosyalist stratejilerden söz etmişlerdir.

Samuel Bowles ve Herbert Gintis'in Eğitim, Ekonomi ve Eğitim Ekonomisi Bağlılarındaki Değerlendirmeleri ve *Schooling in Capitalist America*

Sofradan en fazla payı alanlar,
Bize kanaatkâr olmayı öğütüyor.
Karnını doyuranlar açlara seslenip,
Gelecek güzel günlerden dem vuruyor.
Ülkeyi uçuruma sürükleyen liderler,
Yönetmenin sıradan insanlar için çok zor olduğunu söylüyor.

Bertolt Brecht⁶

Samuel Bowles ve Herbert Gintis'in eğitim ve eğitim ekonomisi bağlarındaki görüşlerinin önemli bir bölümü 1976'da yayımladıkları *Schooling in Capitalist America. Educational Reforms and the Contradiction of Economic Life* başlıklı çalışmalarında yer almış, Bowles ve Gintis hakkında yapılan değerlendirmeler de çok büyük oranda bu çalışma merkezli olmuştur. Bu yazıda da bu sebeple yazarların diğer metinlerinin yanı sıra *Schooling in Capitalist America* adlı çalışmaları merkezde olmuştur.

Bowles ve Gintis, *Schooling in Capitalist America*'yı yayımlamadan önce iktisat kuramında ve eğitim iktisadı alanında yaygın ve genel kabul gören insan sermayesi kuramına/beşeri sermaye kuramına dönük eleştirileri (Bowles ve Gintis, 1975) ile dikkat çekmiş iki isimdir. Neoklasik iktisat kuramının temelini oluşturan insan sermayesi kuramı 1960'lı yıllardan sonra etkisini giderek arttırmış, kuramın eğitim ile bireysel, toplumsal ve ekonomik getiriler arasında kurmuş olduğu

⁶Bertolt Brecht'in bu şiiri, Bowles ve Gintis'in, *Schooling in Capitalist America. Educational Reforms and the Contradictions of Economic Life* başlıklı çalışmalarının ilk bölümünde yer aldığı ve hem kitabın hem de Bowles ile Gintis'in düşüncelerinin geneline ilişkin, özellikle de vurguladıkları "çelişkiler"e ilişkin fikir verdiği için bu metne de alınmıştır. Bowles ve Gintis, Brecht'in *Okumuş Bir İşçi Soruyor* isimli şiirini de *Work, Class, and Personal Development* başlıklı ara bölümün girişinde alıntılanmıştır: Yedi kapılı Teb şehri ne kuran kim/ Kitaplar yalnız kralların adını yazar/ Yoksa kayaları taşıyan krallar mı/Bir de Babil varmış boyuna yıkılan/Kim yapmış Babil'i her seferinde/ İşçiler hangi evinde oturmuşlar/ Altınlar içinde yüzen Lima'nın/ Ne oldular dersiniz duvarcılar/Çin Seddi bitince.../ (Brecht, Akt. Bowles ve Gintis, 1976/2011, 65).

bağ iktisat çevrelerinde önemli oranda benimsenmiş ve kuram Keynesyen politikaların bir parçası olarak da uygulanmıştır (Fine ve Milonakis, 2014).

T. W. Shultz, *Beşeri Sermayeye Yapılan Yatırım* (1966) başlıklı çalışmada insan üzerine yapılan yatırımların milli hasıllardaki artışın asıl sebebi olduğunu, insanların zaman içinde ve eğitimle kazandıkları bilgi ve ustalıkların “beşeri sermaye” olduğunu söylemiş ve beşeri sermaye ile bireysel ve toplumsal getiriler/kazançlar arasında doğrusal bir ilişki kurmuştur. Kuram; Gary Becker, Edward F. Denison, George Psacharopoulos ve Maureen Woodhall gibi isimlerin çalışmalarıyla güçlendirilmişse de kuramın insan sermayesi/beşeri sermaye ile ekonomik gelir arasında kurduğu ilişki Bowles ve Gintis tarafından eleştirilmiştir. Çünkü Bowles ve Gintis’e göre eğitim ve ekonomik kazançlar arasındaki bağ tamamen bir yanılsamadır ve kişilerin almış oldukları eğitimin niteliğini de gelecekteki kazançlarını da belirleyen onların ve ailelerinin sosyo-ekonomik yapısıdır (Bowles ve Gintis, 1975; Bowles, Gintis ve Osborne Groves, 2005). Bowles ve Gintis (1975) insan sermayesi kuramı ile neoklasik iktisatçıların emeği meta olarak gördüğünü, kuramın sadece değişim değerine odaklandığını söylemişlerdir. İnsan sermayesi kuramının merkezde olduğu neoklasik iktisat kuramıyla yeniden yapılanan kapitalizmin, kuram vasıtasıyla insanları emek piyasasına hazırlamak, emeğin değişim değerini arttırmak, daha nitelikli işçilerle daha değerli/iyi metaların üretmek için eğitim ve öğretime, sağlığa dek uzandığını belirtmişlerdir. Bowles ve Gintis (1975), insan sermayesi kuramının sınıf kavramını ekonomik konseptten çıkarttığını, her bir işçiyi bir kapitalist olarak değerlendirdiğini ve insan sermayesi kuramının, 1830’lardan itibaren etkin olan ve Marksist olmayan Ricardo geleneğinin⁷ devamı olduğunu iddia etmişlerdir. Bowles ve Gintis’e (1975) göre insan sermayesi kuramı ekonomik eşitsizlikleri ve bu eşitsizliği yeniden üreten ekonomik sistemi görmezden gelmekte, okulların bu eşitsizlikleri azaltabileceğini iddia etmektedir. Dolayısıyla insan sermayesi kuramı okulların “yeniden üretim” işlevini görmezden gelmektedir. İnsan sermayesi kuramı, okulların “yeniden üretim” işlevini yok saydığı için de bu kuram vasıtasıyla okullar ve eşitsiz gelir dağılımları arasındaki ilişkileri anlamaksızlaşmaktadır. Okulların eşitsizliği azaltacağını iddia etmek ise mantıksızdır, çünkü okulların-eğitim olanaklarının kendisi eşit değildir. Bowles ve Gintis’e (1975) göre okullar eşitsizliği azaltabilir, ama bu, sınıf mücadelesine dayalı bir mücadele ile eşitsizliğin meşruiyetinin zayıflatılması ve ekonominin yeniden örgütlenmesinin eğitime yansımalarının dolaylı sonuçları olarak gerçekleşebilir. “Aslında eğitimde eşitlik, ekonomik eşitsizliği büyük ölçüde azaltabilir; ama bunu doğrudan değil de daha çok eşitsizliğin meşruiyetini bozarak ve böylece bilinçli sınıf mücadeleleri ya da politik karşıtlıklar temelinde ekonomik kurumların kapsamlı bir şekilde yeniden yapılandırılması ihtimalini büyüterek yapabilir.” (Bowles ve Gintis, 1975, 81).

Aksoy, Aras, Çankaya ve Karakul (2011) da Bowles ve Gintis’in insan

⁷ David Ricardo (1772-1823). Klasik iktisat ekolünden bir iktisatçıdır.

sermayesi kuramına ilişkin eleştirel yaklaşımlarına değinmiş, Bowles ve Gintis'in, kuramın toplumdaki sınıf çelişkilerini görmediği, sınıf analizi yapmadığı, eğitimdeki sosyal boyutu/ilişkileri dikkate almayarak eğitimi sadece üretimle ilişkilendirdiği yönlü eleştirileri olduğunu belirtmişlerdir.

Schooling in Capitalist America, Samuel Bowles ve Herbert Gintis tarafından 1976'da yayımlanmıştır. Bowles ve Gintis (1976/2011) bu çalışmalarında, gelecekteki ekonomik kazançlarda okul veya eğitim başarısının değil, ailelerinin sosyo-ekonomik pozisyonlarının belirleyici olduğunu söylemiştir. Onlara göre ekonomik eşitsizlikler vardır ve bu ekonomik eşitsizlikler eğitim sistemindeki eşitsizliklerin de nedenidir, ayrıca kişilerin gelecekteki gelirlerini belirlemektedir. Piyasalaşma ve mülkiyet ilişkileri bu eşitsizliklerin temel göstergelerdir. Eşitsizlikler sınıfsal olmakla beraber cinsiyet bağlamında ve etnik, kültürel vb. bağlamlarda da vardır, üstelik bu eşitsizlikler işletmelerde de sürmektedir. Eğitim sistemi bu ekonomik eşitsizlikleri meşrulaştırmaktadır. Her bir eğitim yılının bilişsel yetenekleri geliştirdiği ve bunların da gelecekte yüksek bir gelire yol açtığı iddiası bir yalandır. Rekabete, yarışa bağlı olarak süren meritokratik⁸ sistem bir yanılsama yaratmakta ve ekonomik başarı/pay ile bilişsel yetenekler arasında doğrusal bir ilişki kurmaktadır. İşte burada gözden kaçan çok temel bir şey vardır, o da kapitalist toplumdaki bireylerin eğitimsel gelişimlerinin sosyo-ekonomik nedenlerle farklı olduğu gerçeğidir. Kapitalist eğitim sistemi bütünlleştirici ve eşitlikçi değildir. Kişiler sosyo-ekonomik özelliklerine göre farklı eğitimler almaktadır, çünkü Bowles ve Gintis'e (1976/2011) göre aksi durumda herkesin bilişsel yeteneklerinin aynı ya da yakın ölçülerde gelişmesi ve sonuç olarak da herkesin eşit fırsatlardan yararlanması gerekirdi. Ekonomik başarı/pay ile bireylerin bilişsel yetenekleri arasında bağ kuran meritokratik yapı, bilişsel yetenekleri geliştirmesi umulan eğitim alanında da varlık göstermekte, özellikle aile kökenli ekonomik eşitsizlikleri görmezden gelmekte, dahası bunu perdelemektedir (Bowles, Gintis ve Osborne Groves, 2005). Eğitim sistemi, ekonomik başarının teknik ve bilişsel yeteneklere, test puanlarına, IQ'ya bağlı olduğu ve ekonomik başarının/kazancın adil ve tarafsız bir şekilde sağlandığı biçimindeki meritokratik inancı güçlendirmektedir. İşte bilişsel test puanlarındaki farklılıkların eğitim süreci ve ekonomik başarı arasındaki ilişkiyi açıklayamadığını ortaya koyan Bowles ve Gintis (1976/2011), bu sorunu ele almak için basit istatistiki ilişkilendirmelerin ötesine geçmek ve her önemli değişkenin bireysel ekonomik başarıya sunduğu bağımsız, dolaysız ve dolaylı katkıları açıklamak için "IQ'nun nedensel modeli" adını verdikleri model ile, bir yetişkinin IQ'sunun eğitim düzeyi ve sosyo-ekonomik geçmişi

⁸Meritokrasi, toplumsal hiyerarşide sadece liyakata/merite sahip olan insanların yükseleceğini, kaynakların, statülerin ve mükafatların dağılımında bireyin "merit"inin (liyakatının; çalışma ve becerilerinin) belirleyici olduğunu iddia eden bir kavramdır. Eğitim açısından düşünüldüğünde de meritokratik yapı, fırsat eşitliği vasıtasıyla herkesin, toplumsal kökenleri ne olursa olsun yarışa eşit bir şekilde katıldığını iddia etmektedir. Böylece kazancın ve mükafatların dağılımında; sosyo-ekonomik yapıların, etnik kökenlerin, cinsiyetlerin vb. değil; fırsat eşitliği temelinde herkesin katıldığı bir yarıştan elde edilen başarıların belirleyici olduğu iddia edilmektedir (Torun, 2009).

farklılıklarının bileşiminden kaynaklandığını göstermeye çalışmışlardır (Dündar, 2013). Bowles ve Gintis için, meritokrasi ve ekonomik başarı ile ilişkilendirilen test puanlarının arkasındaki değişkenler de çok önemlidir ve bunlar sosyo-ekonomik durumla ilişkilidir. Kişinin gelirine ilişkin IQ dışındaki faktörleri ortaya koyan Bowles ve Gintis (1976 /2011; Akt. Dündar, 2013), bireyin ailesinin ve ailesinin ekonomik durumunun, ikamet ettiği yerin, sağlık durumunun, etnik kökeninin ve eğitim süreçlerinin geliri belirlemede IQ'dan daha belirleyici olduğunu ortaya göstermişlerdir. Dündar'a (2013) göre de meritokratik ideoloji, *aptallar fakirdir/fakirler aptaldır* türü eşitsiz yaklaşımların da kökenini oluşturmaktadır. İşte Bowles ve Gintis, "IQ'nun nedensel modeli" adını verdikleri modeller, bu meritokratik inancı da zayıflatmıştır (Dündar, 2013).

Bowles ve Gintis'e (1976/2011) göre eğitim sistemi meritokrasinin sembolüdür. Eğitim meritokrasinin ölçme araçlarından biri de testlerdir. Eğitim süreçlerinde bir sonraki aşamaya geçme ve başarı değerlendirmeleri test sonuçlarına göre yapılmakta, meritokrasi de bu sonuçların liyakata bağlı sonuçlar olduğunu iddia etmektedir. Bu meritokratik yapı öğrencilerin sosyo-ekonomik bağlamda hazır bulunuşluklarını görmediği gibi alınan eğitimin süresi ve niteliği ile eğitim başarısı arasındaki ilişkiyi de gizlemekte, başarıyı doğrudan öğrencinin bireysel başarısı gibi göstermektedir. Meritokratik yapı sosyal ilişkiler ağındaki yapılanmaya da yansımaktadır. Emek piyasalarındaki bölünme ve hiyerarşi, kapitalizmle hemhal meritokrasinin bir parçasıdır. Çünkü bireyleri iş piyasasına hazırlama işlevi gören eğitim süreci sonrasındaki edinilen statüler ve alınan maaşlar meritokratik yapı içerisindeki sınav/ test sonuçlarına, okul başarısına göredir. Oysa Bowles ve Gintis'e göre liyakatın kazanılmasındaki ve okul başarısındaki farklılıkların asıl kaynakları sosyo-ekonomik, kültürel, cinsiyete, etnisiteye bağlı vb. eşitsizliklerdedir (Bowles ve Gintis, 1976/2011 ve 1977).

Bowles, *Unequal Education and the Reproduction of the Social Division of Labor/ Eşitsiz Eğitim ve Toplumsal İşbölümünün Yeniden Üretimi* (1977)⁹ başlıklı çalışmasında eğitimin süresi ve niteliği ile ekonomik yapı arasındaki ilişkiye de odaklanmış ve bu konuda önemli veriler sunmuştur. Okulların *görünüşte* herkese açık olduğu ifadesi, bu çalışmanın merkezinde yer almakta ve Bowles, *görünüşte* herkese açık olan okullardaki öğrencilerin aldıkları eğitimin içeriğine/öğretim programlarına ve okulda kalma sürelerine odaklanarak eşitsizliğin okullarda ve okullar vasıtasıyla nasıl yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır. Bowles'a (1977) göre toplumsal tabakalaşma ABD eğitim sistemine doğrudan yansımıştır. Üst sınıfların çocukları özel okullara giderken kamu okullarına giden çocuklar, göçmen çocukları veya işçi sınıfı çocukları olmaktadır. Paralel bir şekilde işçi sınıfından gelen çocuklar ve göçmen çocuklar, sosyo-ekonomik nedenlerle, örneğin

⁹ Bu çalışmanın kısaltılmış bir özet çevirisi, Kemal İnal tarafından yapılmış ve yayımlanmıştır. Bkz. Bowles, S. (1999). Eşitsiz Eğitim ve Toplumsal İşbölümünün Yeniden Üretimi. (K. İnal, Çev.), *Eğitim ve Yaşam Dergisi*, Bahar 99, 14-18.

aile ekonomisine katkı sunmak için okuldan daha erken ayrılmak zorunda kalırlarken üst sınıfların çocukları üniversite ve sonrasındaki okullara da devam edebilmektedir. Bowles, burada sadece gelirin değil ailelerin eğitim düzeylerinin de önemli olduğunu söylemiş; örneğin 1-8 yıldan daha az eğitim alan aileler ve geliri 3000 dolardan az olan ailelerin çocuklarının okul terkinin, 3-12 yıldan daha fazla eğitim alan ve geliri 7000 doların üstünde olan ailelerin çocuklarına göre daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Öyle ki 1960 verilerine göre 1-8 yıldan daha az eğitim alan aileler ve geliri 3000 dolardan az olan ailelerin çocuklarının okullaşma oranı %66,1 iken, 3-12 yıldan daha fazla eğitim alan ve geliri 7000 doların üstünde olan ailelerin çocuklarının okullaşma oranı %94,2'dir. Bununla birlikte üniversiteye/koleje devam etmeme oranı, 1967 verilerine göre geliri 3000 doların altında olan ailelerin çocuklarında %80.2 iken, bu oran geliri 15000 doların üstünde olan ailelerin çocukları için %13.3'tür. Bowles (1977), çalışmasında öğretim programlarının da okul türlerine, dolayısıyla öğrencilerin dahil oldukları sınıflara göre farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Aynı tespit Gintis ile yaptıkları çalışmada da (1976/2011) belirgindir. Yani eğitimdeki eşitsizlikler sadece okulda geçirilen sürede veya üniversiteye devam etme oranlarında görülmemektedir. Öğretim programlarının içeriğindeki farklılıklar da öğrencilerin sınıfsal konumunu yansıtmakta ve böylece öğrenciler gelecekte yer alacakları toplumsal sınıfa uygun bir biçimde, sınıflara bağlı toplumsal iş bölümüne uygun bir eğitim, sonuç olarak farklı ve eşitsiz bir eğitim almaktadırlar. Üst sınıftan ailelerin çocuklarına gitmiş oldukları okullarda kendine güven, bağımsızlık, girişimcilik gibi değerler öğretilirken alt sınıftan ailelerin çocuklarına ise yönetenlere itaat, disiplin, üstlere saygı gibi değerler öğretilmektedir. Böylelikle, ailede ve yaşanan çevredeki (sokak, mahalle vb.) sınıfsal kültür kalıpları, sosyo-ekonomik düzeye bağlı olarak devam edilen farklı okullarda ve okul türlerinde yeniden üretilmekte, okullar bu açıdan tamamlayıcı bir işlev görmektedir (Bowles, 1977).

Bowles ve Gintis'e (1976/2011) göre ABD kapitalizmi, bürokratik bir organizasyondur ve yetkilendirmelerdeki, iş yaşamındaki hiyerarşik sınırlar birbirinden keskin çizgilerle ayrılmıştır. Bu farklı sınırların içerisinde doğaldır ki iş bölümlenmeleri ve ödemeler de farklı ve eşitsiz bir dağılım göstermektedir. Bu durum yaşanan sistem içerisinde doğal karşılansa da çalışma yaşamındaki adaletsizliklerin, eşitsizliklerin ve antidemokratikliğin göstergeleridir. Üstelik sadece çalışma yaşamında değil toplumsal hayatta da bu böyledir. Çünkü iş yaşamındaki eşitsiz dağılım, aslında kapitalizmdeki sosyal ilişkilerin, üretim ilişkilerinin bir yansımasıdır. Bu ilişkiler okulda yeniden öğretilmekte ve üretilmekte, alt sınıftan çocukların gittiği okullardaki öğrenci ve öğretmen ilişkisi, işyerlerinde işçi ve patron ilişkisi şeklinde sürmektedir. Bu ilişki biçimi gündelik yaşamda üst sınıflara gösterilen saygı/itaat şeklinde de devam ettiği için ABD'deki okul-gündelik yaşam ve işyeri ilişkisinin ABD kapitalizminin bir yansıması olduğu söylenebilir. ABD eğitim sistemi, kapitalizm gibi -onun bir parçası ve yansıması olduğu için- insanın bütüncül gelişimini hedeflememektedir ve eşitsizlikleri yeniden

üretmektedir. Okullar her yeni jenerasyona bu ekonomik yapılanmayı ve dolayısıyla üretim ilişkilerindeki hiyerarşiyi, meritokrasinin yarattığı kabullenmeyi de aktarmaktadır. Dolayısıyla eğitim ve ekonomi/piyasa arasındaki ilişkileri anlamak için kapitalizmdeki sınıf ilişkilerine ve farklılıklarına bakmak gerekmektedir. Kapitalist sistem içinde işyerlerinde metanın, okullarda da insanın yeniden üretimi gerçekleşmektedir. Ekonomik işleyiş, insanın yeniden üretim süreci ve ekonominin ihtiyaçları; insani ihtiyaçlardan daha önemli olmaktadır.

Bowles ve Gintis'e (1976/2011) göre ABD iş piyasalarında alt gelir grubundaki çalışanlar, önemli oranda güvencesiz çalışmakta, yaptıkları iş üzerinde kendi kararlarını verememekte ve ancak kısa süreli mutluluklar yaşayabilmektedirler. Kararların yöneticiler tarafından alındığı, yöneticilerin insanların sosyo-ekonomik gelirlerine göre eğitim aldığı (okul türü, okulda kalma yılı, öğretim programları vb. açılardan) bir eğitim sisteminde yetiştiği ABD kapitalizmi biçimsel olarak demokratik bir sistem gibi görünse de aslında totaliterdir. Çünkü bu sistem içinde daha büyük olan çalışan gruplar adına tüm kararları, daha küçük olan yönetici ve mülk sahibi sınıflar almaktadır. Demokratik değildir, çünkü okullarda demokrasinin değil, emek piyasalarının ihtiyacını karşılayacak bilgiler verilmektedir. Okullarda verilen bu bilgiler ise gerekli teknik bilgiler, becerilerin gelişimini sağlayan bilgiler olarak sunulmakta ve bu durum da bu bilgilerin mevcut üretim ilişkilerini yeniden üreten bilgiler olduğu gerçeğini maskeleymektedir.

Dewey, Bowles ve Gintis'e (1976/2011) göre kapitalizmin gelişimine paralel olarak gerçekleşecek işin demokratikleşmesinden söz ederek aslında yanlış, eksik bir tespit yapmıştır. İş veya çalışma, insanın gelişimindeki temel belirleyendir. Karar verme, planlama, gözlem yapma, üretimi organize etme, işçilerin yetenek ve kapasitelerini, yaratıcılıklarını geliştirir (Bowles, 1969). Lakin kapitalist bir sistemdeki üretim organizasyonunda bunlardan söz etmek mümkün değildir. Bu sonuçta üretimde modern teknolojilerin kullanımının payından ziyade kapitalizmin doğasından kaynaklanan hiyerarşi, bürokrasi, işin bölünmesi ve işçilerin işleri üzerindeki kontrollerini yitirmelerinin payı vardır. Yani buradaki üretim ilişkileri baskın-egemen bir sınıf tarafından belirlendiği için ilişkilerin ve iş yaşamının demokratikleşmesi mümkün olamamaktadır.

Bowles ve Gintis'e (1976/2011) göre iş yaşamındaki ilişkiler bireylerin politik davranışlarını da belirlemektedir. Çünkü kontrol becerileri ve bunun derecesi politik süreçlerdeki yabancılaşmanın derecesini, politik yaşama katılımı/müdahil olma oranlarını da belirlemektedir. Kontrol becerileri ellerinden alınan işçiler/çalışanlarsa yaşamları üzerindeki, gündelik politikalar üzerindeki kontrollerini de kaybetmekte, kontrol edilen kişiler haline dönüşmektedirler. Bowles ve Gintis'e (1976/2011) göre iş yaşamında katılımcı olan, karar veren kişilerin politikaya katılma oranları daha yüksektir. Yani işe katılımı politikaya katılım arasında da bir korelasyon vardır.

Bowles ve Gintis (1976/2011) için çalışma yaşamındaki hiyerarşik

ilişkiler ve üretim ilişkileri, okuldaki ilişkilerin de aynasıdır. İdareciler ve öğretmenler, öğretmenler ve öğrenciler, öğrenciler ve diğer öğrenciler arasındaki hiyerarşik ilişkiler; işçi-patron ilişkileridir ve öğrenciler okullarda aslında gelecekteki bu ilişki biçimine ve aynı zamanda da gelecekteki “yabancılaşma”ya hazırlanmaktadır. Öğrenciler, sınav notu için üretimde bulunurlar, bilgileri ezberler, yazarlar; aslında bu süreç üzerinde söz hakları yoktur. Okullarda öğretilen bilgiler, öğrencilerden ayrı varlıklardır/bilgilerdir. Öğrenciler bu noktada işçilere benzerler; işçiler de ürünleri üzerinde söz hakları olmadan çalışırlar ve yabancılaşma yaşarlar. İşçiler maaş için çalışır ve ürettikleri ürünü artık merak etmezler; öğrenciler de bilgiyi sadece diploma veya not almak için öğrenir, bilginin kökenine inmezler. Öğrencilerin bilgi noktasında yaşadıkları kontrol kaybı, işçilerin kendi ürünleri üzerindeki kontrol kaybına benzemektedir (Bowles ve Gintis, 1976/2011). Bu noktada eğitimin, okulun belirleyiciliğini yeniden hatırlatan Bowles ve Gintis, eğitim ve ekonomik yaşam arasında kurdukları bağı daha da açmaktadır. Kişilerin sosyo-ekonomik durumlarına bağlı olarak aldıkları eğitimin niteliği, onların gelecekteki işlerini, işlerindeki pozisyonlarını belirlediği gibi, gündelik yaşama ve politikaya katılımlarını da belirlemektedir. Bilgi üzerindeki kontrollerini kaybeden öğrenciler, gelecekte ürünleri üzerindeki söz haklarını/kontrollerini kaybeden işçilere dönüşmekte, bu kontrol yitimi de yönetilen olmayı, politika dışında kalmayı beraberinde getirmektedir.

Bowles ve Gintis (1976/2011), gizli müfredat konusuna da odaklanan ilk isimlerdendir. Bowles ve Gintis’e göre okulun asıl amacı, işin, piyasanın ihtiyaçlarını yanıtlamaktır ve bu etki okulun “non-cognitive/ bilişsel olmayan” etkisidir; daha modern bir terimle “hidden curriculum/ gizli müfredat”ıdır. Gizli müfredatın öğretildiği kamu okullarını patronlar ve işverenler non-cognitive etki, yani gizli müfredat sebebiyle desteklemektedir. Okullarda bu bağlamda iş ile, üretim ile ilgili bilgiler öğretilmekte ve işverenler de zaten işe ilişkin becerilerin öğretilmesini doğru bulmaktadır. Bu gizli müfredata eşlik eden ödül sistemi ise öğrencilerin bireysel yeteneklerini, yaratıcılıklarını baskılamakta; yaratıcılığın ve yeteneklerin gelişimi hiyerarşiyi tehdit edeceği için bunların oluşmasını engellemektedir. Bunun için okullarda yaratıcılığı, özerkliği geliştirme ve bunların yolları değil, düzenin sürdürülmesinin ve çalışkan olmanın/ezberlemenin gereklilikleri öğretilmektedir. Bunlarla birlikte gizli müfredatın öğrenciler için farklı şekillerde işlediğini de belirtmek gerekmektedir. Bowles ve Gintis açısından okullarda farklı öğrenciler için farklı bir eğitim süreci ve gizli müfredatlar vardır. Kızlar ve erkekler, siyahlar ve beyazlar, zenginler ve yoksullar farklı bir eğitim-öğretim sürecinden geçmektedirler. Bu bağlamda zengin kent okulları, işçi sınıfı okulları, getto okulları da farklı ödüllere, yaptırımlara sahiptir. Yükseköğretim düzeyinde bakıldığında da ABD’deki kolejlerin birbirlerinden farklı oldukları görülmektedir. Örneğin iki yıllık eğitim veren kolejler ile dört yıllık eğitim veren kolejlerde de farklı eğitsel, sosyal ilişkiler vardır. Tüm bunlar gizli müfredatın birer parçasıdır. Gizli müfredat vasıtasıyla işçilerin ve yöneticilerin, kızların ve erkeklerin, siyahların ve beyazların

sahip olmaları gereken farklı değerler ve davranış kalıpları, farklı okullarda pekiştirilmekte ve ödüllendirilmektedir.

Eğitim sistemi bazı kişilik özelliklerini öne çıkarmakta ve ödüllendirmektedir. Mevcut eğitim anlayışına göre öğrencilerin notları onların kişilik özelliklerini ve bilişsel yetenekleri yansıtmaktadır. Özellikle kamu okulları, zorunlu devlet okulları düşünüldüğünde bu ödüller bağımlılığa, sabra, uyuma, dakikliğe, düzenli olmaya bağlıdır. Genel başarı ortalaması ve not ile negatif uyumu olan özelliklerse yaratıcılık ve bağımsızlıktır. Bowles ve Gintis (1976/2011) tam da bu noktada şu soruları da sormaktadır: Okullar niçin uysallığı, itaati ve edilgenliği ödüllendirmektedir? Niçin bu okullarda bireylerin yaratıcılıkları ve onların kendileri olmaları engellenmektedir? Bu kurumlarda niçin baskı ve tahakküm vardır? Bowles ve Gintis'e göre bu sorular, liberal bir eğitim uyguladığını iddia eden bir ülkede anomalinin de göstergesidir ve bu anomali, ABD'deki liberal kapitalist demokrasideki çelişkilerin eğitim alanına yansımalarının sonucudur. Bu okullar bireylerin kişilik özelliklerinin iyi bir işçinin özellikleriyle uyumlu olmasını istemektedir. Aslında açıkça görülmektedir ki ABD'deki okullarda özgürleştiren bir eğitim sadece iddiadır ve hiç olmamıştır. Bu bağlamda Bowles ve Gintis'e (1976/2011) göre ABD'deki okulların herkes için eşit olduğu ve özgürlükçü alanlar olduğuna dair liberal algı, okullara gidildiğinde görülmektedir ki muhafazakar bir mitten ibarettir ve okullar, bireyleri gelişmiş yurttaşlar olarak çok kültürlü bir topluma hazırlamamaktadır. Bu çelişkiler okullarda deneyimlenmektedir ama okullar beyaz olmayan, işçi sınıfından gelen yoksul öğrenciler için daha da kötü bir yerdir. Okulların sosyal kontrol açısından *anaakım olmayan kişiler* üzerinde önemli bir rolü vardır ve bu Bowles ve Gintis'e (1976/2011) göre en başından beri bu böyledir. Çünkü ABD'de zorunlu okullar, 19. yüzyıldan itibaren, özellikle de ABD'nin güneydoğusunda kurulduklarından beri, göçmenleri asimile etme işlevi görmüşlerdir. Zorunlu okullar Amerika yerlilerinin dillerini, kültürlerini ve çalışma etiklerini değiştirmiş, yüzbinlerce yerli Amerikalı çocuğun asimilasyonuna neden olmuş ve bu noktada kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretimi dışında, entegrasyon ve sosyal kontrol işlevi de görmüştür. Çünkü tekrar etmek gerekir ki okulların yeniden üretim fonksiyonu vardır ve burada özellikle üretim ilişkileri, üretimdeki sosyal ilişkiler yeniden üretilmektedir. Okullarda geleceğin işçileri hazırlanmaktadır. Daha ayrıntılı bakıldığında görülmektedir ki ABD'de zorunlu eğitim ve okullar, fabrikaların kurulmasının hemen ardından, daha önce manifaktür üretimi yapan şehirlerin yeni fabrika düzenine uyumlarını sağlamak, o şehirleri stabilize etmek için yaygınlaştırılmıştır (Bowles, 1977; Bowles ve Gintis, 1976/2011).

Bowles ve Gintis, 2011 yılında, kitabın yeni baskısı için *Schooling in Capitalist America Revisited* başlıklı bir önsöz yazmış ve bu ön sözde, kitabın güncelliğini koruduğunu, fakat ek olarak günümüz koşullarının, kitabın yayımlandığı 1976'ya göre daha da kötü olduğunu ve güçlükler içerdiğini belirtmiştir. Bu önsözde ayrıca, yazarların kendilerine yönelik, kitapta eğitim sisteminin ne olduğu ve nasıl işlediğine dair tahliller olsa

da yapılması gerekenler noktasında eksiklikler olduğu, bu konuya yeterince yer ayırmadıkları noktasında eleştirileri mevcuttur. Ancak böyle bir öz eleştiri olsa da kitap ayrıntılı olarak incelendiğinde ve özellikle *Education, Socialism, and Revolution / Eğitim, Sosyalizm ve Devrim* (1976/2011, 264-288) başlıklı son bölümde Bowles ve Gintis'in yapılacaklar konusunda önemli önerilerinin olduğu görülmektedir. Bu sebeple Bowles ve Gintis'in öz eleştirilerinin kısmen haklı olduğu söylenebilir.

Kitabın, yani *Schooling in Capitalist America'nın* alt başlığı *Educational Reforms and the Contradictions of Economic Life / Eğitim Reformları ve Ekonomik Yaşamın Çelişkileri'dir*. Bowles ve Gintis (1976/2011), -daha önce belirtildiği gibi- "liberal kapitalist demokrasi"yi, daha isminden başlayarak çelişkili bulmaktadır. Çünkü bu sistemde küçük bir azınlık ve onların mutluluğu söz konusudur, yapılan demokratik reformlardan da önemli oranda mülkiyet sahibi bu azınlık faydalanmakta, ekonomik yaşamda ve çalışan kalabalıklar hakkında kararları da onlar vermektedir. Bowles ve Gintis için ekonomik yaşamın bir yansıması olan eğitim reformlarının da bu açıdan bir anlamı yoktur, çünkü onlara göre bu reformlar, ekonomiyi yürüten küçük azınlık grupların istekleri doğrultusunda yapılmaktadır. Oysaki Bowles ve Gintis (1976/ 2011) açısından daha kesin ve kökten, devrimci (revolutionary) dönüşümlere ihtiyaç vardır. Onlara göre liberal eğitim reformlarının sunduğu geçici çözümler reddedilmelidir. ABD'deki insanlar can çekişen kapitalizmi tedavi etmeye çalışan bir doktor olmamalı, onun mezar kazıcısı olmalıdır; reformları değil, devrimci dönüşümü desteklemelidirler (Bowles ve Gintis, 1976/2011).

Bowles ve Gintis, *Education, Socialism, and Revolution* (1976/2011, 264-288) başlıklı bölümde demokrasi ile aynı anlama gelebilecek şekilde kullandıkları sosyalizm ve sosyalist mücadele için önerilerinin üç temel prensibe dayandığını söylemektedirler: İlk olarak sosyalizm; demokratik ekonominin oluşturulması, güçlendirilmesi, sağlamaştırılmasıdır. Sosyalizm aynı zamanda kültürel yaşamdaki, eğitimdeki, toplumdaki, çalışma yaşamındaki ve kişiler arasındaki ilişkilerin dönüşümü demektir. Demokratik bir ekonomi, üretim araçlarının sahiplerinin/mülkiyetinin değişimini de içermektedir; eğitim alanındaki ve çalışma yaşamındaki ilişkilerin de bunlara uygun şekilde adapte edilmesidir, uygulanmasıdır. İkinci olarak sosyalizm ve onun niteliği, toplumdaki devrimci mücadelenin içeriğine de bağlı olmak zorundadır. Bir sosyalist hareket iktidar için mücadele ederken mücadele edenler arasında da demokrasiyi, katılımcılığı, dayanışma ve eşitliği sağlamalıdır. Üçüncü olarak da bir sosyalist hareket sınıf mücadelesini görmezden gelmemelidir, sınıf mücadelesi onun organizasyon prensipleri arasında yer almalıdır. Bir devrim, sosyal yapı içindeki güç ilişkilerinin kökten değişimidir. Bununla birlikte iktidara ilişkin ve onun güç ilişkilerinin yeniden üretimi şeklinde oluşan yapının değişimidir. Bir sosyalist devrim, değişimdir. Kapitalist azınlığın, yöneticilerin ve bürokratların üreticiler ve üretim süreci üzerindeki kontrollerinin sona ermesidir. Bu hareket, demokratik

ve katılımcı bir ekonomi doğrultusunda, emek ilişkilerindeki hiyerarşik yapıyı ve çalışanlar arasındaki antagonistik ilişkileri, rekabetçi pozisyonları, siyahlar ve beyazlar, kadınlar ve erkekler, beyaz ve mavi yakalılar arasındaki tabakalaşmayı ortadan kaldırma amacını taşımaktadır. Sosyalist devrim aynı zamanda üretim ilişkilerindeki, sosyal ilişkilerdeki yabancılaşmaya karşı da bir mücadeledir. Çalışan sınıfların ötekileştirilmelerine, yok sayılmalarına karşı olmak, yurttaşlarda ekonomik ve politik açıdan gerçek/doğru bilincin ortaya çıkmasını sağlamaktır. Yönetici sınıfın ekonomik temelli (altyapıdan kaynaklanan) baskısının kalkmasını sağlamak, örneğin okullarda yeni ilişkilerin oluşmasını sağlamaktır. Sınıf baskısının ekonomik temelini ortadan kaldıktan sonra bireyin özerklik ve kişisel gelişim için mücadelesini bastırmaktan ziyade onu besleyen sosyal kurumların - okullar gibi - inşasına izin vermek, buna ilişkin katılımcı bir mücadele kurmak, sosyal bir birliktelik sağlamak demektir.

Bowles ve Gintis (1976/ 2011) *eğitimdeki dönüşüm için sosyalist stratejiler* alt başlığıyla beş strateji sunmaktadır. İlk olarak devrimci eğitimciler – öğretmenler, öğrenciler ve diğer eğitim bileşenleri- mücadelelerini okulların ve üniversitelerin demokratikleşmesi için birlikte çalışarak, bileşenlerin aralarındaki çatışmaları rasyonel bir şekilde çözerek, onların taleplerinin mücadele içinde yer almasına olanak sağlayarak katılımcı bir biçimde gerçekleştirmeli, katılımcılığı güçlü bir şekilde savunmalıdır. İkinci olarak mücadele, yani demokrasi mücadelesi, eğitim ortamlarındaki sosyal ilişkiler ile kapitalist üretim ilişkileri arasındaki benzerliğin, eşgüdümün ortadan kaldırılması mücadelesi olarak görülmelidir. Sosyalist eğitim mücadelesi, özgürleştiren eğitimle demokratik bir ekonomi arasındaki bağı görmeli ve bu yönde hareket etmelidir. Üçüncü olarak sosyalist eğitim hareketi, otoriteryanizmi ve bireyciliği reddetmelidir. Mücadele yürütenler arasında diyalektik bir eğitim modeli geliştirmelidir. Dördüncü olarak, devrimci eğitimciler birleşik bir sınıf mücadelesi yaratmayı önlerine bir amaç olarak koymalıdır. Sosyalist eğitimciler sadece onların aktiviteleri üzerindeki baskı ve denetimin ortadan kalkması için değil, öğrencilerin ve diğer geniş toplulukların üzerindeki kontrol mekanizmalarının ortadan kalkması, kişileri özgürleştiren, politik açıdan bilinçlendiren bir müfredat için de mücadele etmelidir. Tüm bunlar “profesyonel”likler reddedilerek yapılmalıdır; çünkü “profesyonel” görünüm, izolasyona yol açmaktadır. Ailelerin, işçilerin, emeklilerin ve diğer grupların eğitim taleplerini de içine alan eşitlikçi bir eğitim modeli için iş gücündeki bölünmelere bağlı olarak yapılandırılan okul anlayışını ortadan kaldırmak hedeflenmelidir. Beşincisi, sosyalist eğitimciler ihtiyaçları dikkate almalı, ailelerin, öğrencilerin, ailelerin acil ihtiyaçlarını karşılamak için acil taleplerde bulunmalıdır. Devrimci bir öğretim programı da temel olarak özgür derslikler, okullara sınavsız-açık kayıt hakkı, öğrencilere ihtiyaçları oranında finansal yardım, kamudan yana ve eleştirel bir içerik, dışlanmanın reddi gibi ilkeler çerçevesinde olmalı, somut olmayan ayakları yere basmayan politikalar reddedilmelidir.

Schooling in Capitalist America/ Kapitalist Amerika'da Eğitim **Üzerine Yapılan Değerlendirmeler**

Schooling in Capitalist America, eğitim sistemi içindeki eşitsizlikleri açıklarken öğrencilerin almış oldukları eğitimin niteliğini onların yaşadığı sosyo-ekonomik eşitsizliklerin bir sonucu ve devamı olarak ele almıştır. Yani çalışma, öğrencilerin geleceğinde ve geleceklerindeki kazançlarında onların ailelerinin sosyo-ekonomik durumunun ve bu durumun sonucu olarak aldıkları eğitimin niteliğinin önemli olduğunu iddia eden bir çalışmadır. Çalışma, birçok önemli sorunu gündeme taşımakla birlikte olumlu ve olumsuz eleştiriler de almıştır.

Knopp'a (2011) göre kitap kapitalist çalışma yaşamı, üretim ilişkileri ve okul arasındaki ilişkilere dikkat çekmiştir ve bu sebeple de Marksist ve radikal eğitim kuramı içinde değerlendirilmesi gereken bir çalışmadır. Knopp (2011) açısından çalışmadaki iddialar güncelliğini korumaktadır. Knopp'a göre örneğin Jean Anyon'un *Marx and Education* (2011) adlı çalışmasındaki veriler de bunun kanıtıdır. Anyon'un çalışmasında da görülmektedir ki Amerika'da her on üniversite mezununda biri, 2005 yılında düşük maaşlı bir işte çalışmaktadır. Tüm çalışanların %41'i ise yoksulluk sınırında maaş almaktadır. Amerikalılar üniversite eğitimi alsalar dahi onların yarısı ya düşük maaşlı bir işte çalışmakta ya da işsizdir. Bu da Bowles ve Gintis'in eğitim, istihdam ve gelir arasında doğrusal bir bağ olmadığı yönündeki iddialarının güncel bir kanıtıdır (Knopp, 2011).

Eskicumalı (2003), Bowles ve Gintis'in tıpkı Althusser gibi eğitimin yeniden üretim boyutuna dikkat çektiklerini söylemiştir. Eğitim, Bowles ve Gintis tarafından da temsil edilen ve Althusser'in de dahil olduğu görüşün savunucuları için toplumdaki hakim sınıf ve grupların kendi kültür ve yaşam biçimlerini toplumun diğer kesimlerine kabul ettirdikleri "devletin ideolojik bir aygıtı" dır. Bu görüşe göre eğitim yeni bir toplumsal düzene yol açmamakta, toplumdaki hakim sınıfların çıkarlarını koruyarak ve eşitlikçi olmayan toplumsal ve ekonomik ilişkileri yeniden üreterek mevcut statükoyu sürdürmektedir. Okullar, toplumda ekonomik yönden güçlü olan sınıflar tarafından kontrol edilmekte, okulda öğretileceklerin seçimi ve düzenlenmesinde, hangi öğrencilere hangi bilginin ne kadar ve nasıl sunulacağına sınıf farklılıkları önemli bir rol oynamaktadır. Çalışma bu açılardan önemlidir ve Althusserci gelenek içinde değerlendirilmelidir (Eskicumalı, 2003).

Aksoy (2017), Bowles ve Gintis'in çalışmalarını eleştirel pedagoji ile ilişkilendirmiş ve eleştirel pedagoji geleneği içinde iktisat alanından gelen, Marksist perspektif ve analizin ABD eğitiminin eleştirel değerlendirilmesinde kullanılması yoluyla eleştirel eğitim alanının sınıf analizine öncülük eden yazarları arasında Samuel Bowles ve Herbert Gintis'in mutlaka ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Aksoy ve diğerleri (2011) de *Schooling in Capitalist America*'da, yapılan/yapılacak eğitim reformlarının eğitimdeki eşitsizlikleri çözmeye tek başına yetmeyeceği yönlü savı öne çıkartmış, bu noktada da Bowles ve Gintis'in ekonomik alt yapının belirleyici olduğu yönlü iddialarını yinelemişlerdir.

Yıldız (2020), Bowles ve Gintis'in *Schooling in Capitalist America* isimli çalışmalarının "eleştirel pedagojide bir kilometre taşı" olarak değerlendirilmesi gerektiğini söylemektedir. Yıldız'a (2020) göre Bowles ve Gintis, bu çalışmaları ile eğitim alanında yeni araştırma gündemlerinin oluşmasını sağlamış ve çalışma, "eğitim ve siyasal-ekonomik sistem ilişkisi" tartışmalarını alevlendirmiştir. Bowles ve Gintis Birinci Dünya Savaşı'ndan 1970'lerin ortalarına değin ABD'de eğitimin yaygınlaşmasına karşın gelir dağılımdaki eşitsizliğin değişmediğini bulgulayarak, eğitim ve gelir arasındaki sebep-sonuç ilişkisine dayanan varsayımların sorgulanmasına yol açmışlardır. Onlar, ekonomik yapının eğitimin temel belirleyicisi olduğu kabulüyle eğitim ile ekonomik yaşam arasındaki ilişkiye odaklanmış ve kapitalist üretim biçimi ilişkilerini, eğitim analizlerinin merkezine yerleştirmişlerdir. Yıldız (2020) bu açıdan kitaptaki örtüşme (correspondence/ karşılıklılık) ilkesine de dikkat çekmiş, Bowles ve Gintis'in eğitim sistemi içindeki öğrencilerin eğitim sistemi ve üretim ilişkileri arasındaki yapısal örtüşme (correspondence) aracılığıyla var olan ekonomik yapıya entegre olmalarının sağlandığını belirttiklerini dile getirmiştir. Aynı iddia Sayılan (2021) tarafından da dile getirilmiştir. Sayılan'a (2021) göre Bowles ve Gintis *Schooling in Capitalist America* adlı çalışmalarında "karşılıklılık" modeli olarak anılan toplumsal yeniden üretim modeliyle Amerikan okulları ile kapitalist sanayi arasında emek gücünün yetiştirilmesi konusunda tam bir karşılıklılık bulunduğunu ve endüstrinin gerektirdiği işgücünün okullarda nasıl yetiştirildiğini açıklamışlardır. Bununla birlikte Sayılan (2021, 105), döneminde yankı uyandıran bu çalışmanın daha sonraki "yeniden üretim" ve "direniş" tartışmalarına da "ebelik" ettiğini iddia etmiştir.

İnal'a (1992) göre, Bowles ve Gintis'in *Schooling in Capitalist America* adlı çalışmalarının tezi, okulların kapitalist sistemin çıkarlarına hizmet ettiği şeklinde Marksist bir tezdur. İnal (1992) için Bowles ve Gintis'in meritokrasi eleştirileri oldukça önemlidir. Meritokratik varsayıma göre yüksek konumdaki insanlar, diğer insanlara göre daha başarılı ve çalışkan oldukları için daha üst bir konumdadırlar. İşte Bowles ve Gintis, bu bakış açısının doğru olmadığını, bu meşruluğu okulun sağladığını, sınıflamalardaki IQ, okul başarısı ve not gibi ölçütlerin toplumsal sınıfa bağlı olduğu gerçeğini dile getirmişlerdir. İnal'a (2009) göre Bowles ve Gintis, bu tespitleri ile eleştirel pedagoji alanının önemli isimlerinden olmayı başarmıştır.

Knopp (2011), Bowles ve Gintis'in çalışmalarının determinist bulunduğunu ve sisteme karşı yapabileceklerden bahsetmediği için eleştirilere tabi tutulduğunu söylemektedir. Gök (1999) ise bu çalışmada okulların bir mücadele alanı olarak algılanmadığını iddia etmiş, Bowles ve Gintis'in okullardaki yapısal çelişkiler, karşı koyma, direnç ve özerklik eğilimleri, eşitlik ve demokrasi mücadeleleri üzerinde durmadığını belirtmiştir.

Cole (2008), 20. yüzyıldaki Marksist eğitim çalışmaları arasında Althusser'in yanı sıra Bowles ve Gintis'in çalışmalarının öneminden söz etmektedir. Cole (2008), Bowles ve Gintis'in eğitim sistemi ve

ekonomik yapı arasında kurmuş oldukları ilişkinin örtüşme prensibi (correspondence principle) ile değerlendirilebileceğini iddia etmektedir. Lakin Cole'a (2008) göre çalışmada eğitim sistemi ve sosyo-ekonomik yapı, eğitim ve piyasalar arasında kurulan ilişkiler önemli olsa da her şeyin sistem tarafından belirlenmiş olduğu savı, ilerici değil gerici sonuçlara yol açabilecek bir savdır. Çalışmada değişim için mücadele eden radikal eğitimcilerin ve onların mücadelelerinin olmaması da bir başka sorundur. Cole (2008), *Schooling in Capitalist America* için Sarup'un (1978)¹⁰ alt yapı ve üst yapı arasındaki ilişkilerin determinizm ve işlevselcilik (fonksiyonalizm) içinde basitleştirildiği, bu yaklaşımın ise kaba, mekanik bir ekonomizm olduğu yönlü okumalarının haklı olduğunu belirtmiştir. Çünkü Cole'a (2008) göre de çalışmada, alt yapı ve üst yapı arasındaki ilişkilerin doğrudan değil dolaylı olabileceği ve üst yapının da belirleyici, etkileyen olduğu savı görmezden gelinmiştir. Cole, kitabın sonunda *Educational Alternatives* ve *Educational, Socialism, and Revolution* başlıklı bölümler olsa da bu bölümlerde de determinist ve işlevselci bakış açısından kaynaklanan problemlerin devam ettiğini iddia etmekte ve bölümleri yetersiz bulmaktadır (Cole, 2008).

Bu eleştirilere ek olarak Yıldız (2020), *Schooling in Capitalist America*'ya yöneltilen diğer olumsuz eleştirileri şu şekilde bir araya getirmiştir:

Bowles ve Gintis'in yaklaşımı birçok bakımdan eleştiriye uğramıştır: Yaklaşımlarının işlevselci toplumsal kuramla, hatta tipik olarak Talcott Parsons'un Amerikan okullarının analiziyle örtüştüğü (Small, 2004); işyeri ve okullar arasında öngördükleri örtüşme ilişkinin fazla basitleştirilmiş ve aşırı determinist olduğu (Giroux, 2001); okullardaki direniş, ideoloji ve bilincin rolünün göz ardı edilmesi (Apple, 1982; Giroux, 2001); kitaplarının ilk bölümlerinde çok fazla istatistiksel veriyi esas almaları nedeniyle pozitivist oldukları; araştırmalarının Ford Vakfınca desteklenmesi nedeniyle Marx'a/Marxizm'e çok az atıfta buldukları (Rikowski, 2007; Cole, 2008); çalışmalarının okulların farklı toplumsal sınıf bağlamında öğrencilere onların gelecekteki olası işler için ilgili beceri ve pozisyonlar üretmesi iddialarına yönelik yetersiz ampirik veri sunduğu (Anyon, 2011); Marxizmden derinden etkilense de, bakış açılarının aslında sosyalist olmaktan uzak olduğu yönündeki eleştiriler bunlardan yalnızca birkaçını oluşturmaktadır (Yıldız, 2020, 8).

Sonuç

Bowles ve Gintis, eğitim ekonomisi alanında yapmış oldukları eleştirel çalışmalarla hem eğitim ekonomisi hem de eleştirel eğitim alanlarına çok önemli katkılar sunan, eleştirel eğitim alanında "kilometre taşı" addedilen (Yıldız, 2020), alanda Marksist analizler yapan ve disiplinlerarası çalışan iki önemli isimdir.

Bowles ve Gintis'in çalışmalarına bakıldığında görülmektedir ki eğitim sistemi sadece ekonomik eşitsizliği yeniden üreterek meşrulaştırmamakta, aynı zamanda cinsiyete, kültüre, etnik kimliğe

¹⁰ Sarup, M. (1978). *Marxism and education*. London: Routledge and Kegan Paul.

vb. bağılı eşitsizlikleri de yeniden üretmekte ve meşrulaştırmaktadır. Bu meşrulaştırmada meritokratik yapı ve gizli müfredat etkin olmaktadır. Eğitsel içeriklerde ve uygulamalarda öğrencilerin sosyo-ekonomik durumları önemli bir değişken olmakta, öğrencilerin sosyo-ekonomik farklılıklarına göre aldıkları eğitimler ise onları kapitalist yaşamdaki/ piyadaki farklı iş ilişkilerine hazırlamaktadır. Ekonomik yapıdaki eşitsizlikler doğrudan eğitime/okullara yansımakta, etnik kimliğe ve cinsiyete bağlı eşitsizlikler bireylerin sosyo-ekonomik statülerinde etkili olmakta, bireylerin IQ'ları ise onların aldıkları eğitimin niteliği ve içinde yer aldıkları sosyo-ekonomik koşulların bireşiminden oluşmaktadır.

Bowles ve Gintis'in yaptığı tespitler, hiç kuşku yok ki oldukça önemlidir ve bu tespitlerle günümüzde artık daha sık karşılaşılmaktadır. Bowles ve Gintis, determinist ve işlevselci olmak, altyapı-üst yapı arasındaki ilişkileri mekanik bir ilişki içinde ele almak, kapitalist eğitim uygulamalarına karşı mücadele ve demokrasi pratiklerini görmezden gelmek, analizlerini karşılıklılık/örtüşme ilkesi eksenli yapmak vb. noktalarda özellikle de eleştirel eğitimciler tarafından eleştirilseler de hiç kuşkusuz çalışmalarlarıyla hem eğitim ekonomisi hem de eleştirel eğitim alanlarındaki boşlukları doldurmuş, yeni tartışmaların başlamasına zemin hazırlamış önemli ve ilk isimler arasındadırlar. Bowles ve Gintis'in çalışmaları hem analizleri hem de açtıkları tartışmalar sebebiyle günümüz eğitim sistemine dair eleştirel çözümlenelerde hala önemli bir araç ve temel kaynaklardan biri olarak kullanılmayı hak etmektedir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akan, S. (2016). Polanyi'nin Modern İktisatın İnsan Anlayışına Eleştirileri. *İnsan ve Toplum*. 5(10), 93-111. Erişim adresi: <https://insanvetoplum.org/content/6-sayilar/10-10/5-m0144/seriyye-akan.pdf> Erişim tarihi: 3.12.2020.
- Aksoy, H. H., Aras, H. Ö., Çankaya, D. ve Karakul, A. K. (2011) Eğitimde Nitelik: Eğitim Ekonomisi Kuramlarının Eğitimin Niteliğine İlişkin Kurgusunun Eleştirel Analizi. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 33(9), 60-99.
- Aksoy, H. H. (2017). Eğitimin Tanımı Sorunsalı ve "Eleştirel Pedagojiler". *Eleştirel Pedagoji*, 53-54, 70-75.
- Anyon, J. (2011). *Marx and education*. Taylor& Francis e-Library.
- Bowles, S. (1969). *Planning educational systems for economic growth*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Bowles, S. & Gintis, H. (1975). The problem with human capital theory: A Marxian critique. *The American Economic Review*. (65)2, 74-82.
- Bowles, S. (1977). Unequal education and the reproduction of the social division of labor. (J. Karabel & A. H. Halsey, Eds.), *Power and ideology in education* (pp.137-152). New York: Oxford University Press.
- Bowles, S. & Gintis, H. (1982). The crisis of liberal democratic capitalism: The case of the United States. *Politics & Society*, 11 (1), 51-93.
- Bowles, S. ve Gintis, H. (1996). *Demokrasi ve Kapitalizm. Mülkiyet, Cemaat ve Modern Toplumsal Düşüncenin Çelişkileri*. (O. Akinhay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bowles, S., Gintis, H. & Osborne Groves, M. (2005). Introduction. (Bowles, S., Gintis, H. and Osborne Groves, Eds.), *Unequal chances: Family background and economic succes* (pp. 1-23). Princeton: Princeton University Press.
- Bowles, S. & Gintis, H. (2011). *Schooling in capitalist America. Educational reforms and the contradictions of economic life*. USA: Haymarket Books.
- Cole, M. (2008). *Marxism and educational theory. Origins and issues*. London

- and New York: Routledge.
- Dündar, S. (2013). Aristokrasiye Eğitimsel Bakış: Postmodernizmde Eşitliğin Dönüşümü. *Milli Eğitim*, 200, 140-158.
- Eskicumalı, A. (2003). Eğitim ve Toplumsal Değişme: Türkiye'nin Değişim Sürecinde Eğitimin Rolü, 1923-1946. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 19 (2), 15-29. Erişim adresi: <https://docplayer.biz.tr/4908579-Egitim-ve-toplumsal-degisme-turkiye-nin-degisim-surecinde-egitimin-rolu-1923-1946.html> Erişim tarihi: 2.12.2020.
- Fine, B. ve Milonakis, D. (2014). *İktisat Emperyalizmden Acayip İktisada. İktisat ve Diğer Sosyal Bilimler Arasında Değişen Sınırlar*. (E. Kırmızıaltun ve H. Bilir, Türkçe Söyleyenler). Ankara: Heretik Yayınları.
- Gök, F. (1999). 75 Yılda İnsan Yetiştirme. Eğitim ve Devlet. F. Gök (Ed.), *75 Yılda Eğitim* (ss. 1-8). İstanbul Tarih Vakfı Yayınları. Erişim adresi: <https://doczz.biz.tr/doc/302192/fatma-g%C3%B6k--%E2%80%9C75-y%C4%B1lda-i%C4%B1nsan-yeti%C5%9Fitirme--e%C4%9Fitim-ve-devlet%E2%80%9D> Erişim tarihi: 3.12.2020.
- İnal, K. (1992). Bazı Paradigmalarda Eğitim ve Özgürlük İlişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 25 (2), 795-820. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/auabfd/issue/47709/603327> Erişim tarihi: 4.12.2020.
- İnal, K. (2009). Eleştirel Pedagoji: Ezilenler için Eğitim. *Eleştirel Pedagoji*, 1, 2-10.
- Knopp, S. (2011). What the school produce? *International Socialist Review*, July 2011. Erişim adresi: <https://isreview.org/issue/78> Erişim tarihi: 23.11.2020.
- Polanyi, K. (2003). *Büyük Dönüşüm. Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*. (A. Buğra, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sandbrook, R. (2014). The double movement, opportunity structures, and the dilemmas of the democratic left. *Montreal Karl Polanyi International Conference*. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/287215163_The_Double_Movement_Opportunity_Structures_and_the_Dilemmas_of_the_Democratic_Left Erişim tarihi: 3.12.2020.
- Sayılan, F. (2021). Eleştirel Pedagoji Sözlüğü: Direniş. *Eleştirel Pedagoji*, 67, 102-105.
- Schultz, W.T. (1966). Beşeri Sermayeye Yapılan Yatırım. M. Berk, F. Görgün ve S. İlkin (Der.), *İktisadi Kalkınma. Seçme Yazılar* (ss. 406-424). Ankara: ODTÜ, İdari İlimler Fakültesi Yayınları.
- Torun, Y. (2009). Meritokrasi: Adaletin Terazisi mi Yoksa Bir Adalet Illüzyonu mu? *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 26 (7), 89-99.
- Yıldız, A. (2020). Eleştirel Pedagojinin Gelişiminde Bir Kilometre Taşı: Kapitalist Amerika'da Eğitim. *Eleştirel Pedagoji*, 61, 6-11.